

Nyttårsforedrag Bjørgvin biskop – Bergen domkirke 11.01.24

ROM for Tru – Identitet – Motkraft – Medkjensle

TRU - Vi menneske treng rom til å bevege oss i, å puste i, å vere frie. Uansett kor trangt vi bur, eller korleis våre ytre tilhøve er; - vi treng å bli gjeve **livsrom**. Å tru er eit slikt livsrom. I vår folkekyrkje meiner eg det er ei av kyrkja sine viktigaste oppgåver i vår tid å uttrykke menneskets djupner gjennom tru, og å gjere synleg at mangfald gjer oss rikare.

Sidan vigslinga i april har eg vore heldig og fått feire gudsteneste mange stader i bispedømet. Det er noko av det viktigaste biskopen gjer saman med kyrkjelydane, og det er noko av det viktigaste vi gjer som Guds kyrkje på jorda! Og eg har fått oppleve å bli innlema i folk si tru på Jesus, i stadeigne uttrykk for ei mangfaldig tru, der kvalitet og medvit om tradisjon og fornying er det som formar fellesskapa, og der ulikheit og lokalt preg skapar ein heim i kyrkja. Eg har vore i alle 11 prostia i bispedømet. Det har vore så fine møte med stabar og frivillige, og det gjev god opptakt til vidare kjennskap og venskap.

Det tok til i Dale i Sunnfjord nokre heilt utruleg vakre dagar i juni. Rhododendronen bløma og snøen låg kvit på fjella. Eg trur Gud må ha hatt ein plan med å ta meg hit på “jomfruturen”. (Eller kanskje det var stiftsdirektøren som ville sikre seg at den nye biskopen umiddelbart vart forgapa i bispedømet:) I alle fall sa vi at Gud verkeleg heldt fest i Fjaler denne søndagen, då ordføraren gjekk med i prosesjonen med kjede på, og husmorlaget hadde smurd brødsquirer sidan klokka åtte om morgonen for å sikre at alle skulle bli mette. Vi var også i Jølster og på Kinn, og eg opplevde at forventninga var like sterk frå kyrkjelydane til meg, som frå meg til kyrkjelydane. Slikt er godt å kjenne!

Og slik kunne eg ha teke dykk med gjennom heile bispedømet. - Til sist i november, då vi på ein skikkeleg uversdag tok oss over fjellet til Nordsida i Stryn. Der har ei kyrkje i femti år klamra seg fast ut på pynten, med det som må vere det vakraste utsynet ein har frå noko kyrkjebygg i Noreg. Eg fekk det med meg i ca fem sekund mellom to snøbyger.

Av tilfeldige grunnar har eg vore tre gonger i Knarvik kyrkje og fått feire gudsteneste i dette signalbygget som ligg øvst på knausen i den nyutbygde tettstaden nord for Bergen. Og som er eit hus som folk har mykje meiningar om, har eg skjøna. Eg høyrer til dei som synes det er ei vakker kyrkje, funksjonell og med ein signatur som raskt har gjort den til ein del av lokalsamfunnet.

Fyrste gongen eg var der, vart eg sitjande og sjå på det fargerike “rosevindauget” bak altaret. Med Kristus sentrert midt i biletet. Og rundt: Glasmåleria av fiskaren i båten som dreg opp garnet; havet, sjøfuglane, sommarfuglen og plantene. Organisten var så løyndomsfull om kva han skulle spele som postludium. Han ville ikkje seie kva det var, men sette seg ved flygelet og slo an vakre tonar. Det tok litt tid før eg høyrde kva han spela. Men så skjøna eg det. Det var “Dar kjem Dampen”.

Og eg vart så rørt - og berørt. For eg kjende: Slik har trua fått utforme seg i dette samfunnet. Som på altertavla: Med Kristus midt i livet. Med båten som livlinja mellom folk; med naturen

og havet som avgjerande for livsvilkåra, med handel og utveksling av varer, med nyhende og alt som angår det menneskelege livet av sorg og glede, utfordringar og lukke, tvil og tru.

Frå andre stader i bispedømet vil vi høyre andre tonar og finne andre ord. Då eg var prest i Hamar bispedøme, fann vi alltid fram Børli, Skjæraasen og Prøysen for å gje ord til tru, både den skjulte og den bramfrie. I Nidaros hadde vi Duun og Bojer og forteljningane om Heilag Olav og hans verke på jorda. På Sørlandet har dei Vilhelm Krag. Og her hjå oss – her må vi gje kvarandre frimod til å finne ord som kan skildre *vår* tvil og tru, slik den er forma av vilkåra vi lever under. Og difor – orda frå Ivar Medaas! Og vi har Olav H. Hauge, Jakob Sande, Jon Fosse. Eg vil gjerne vere med og tenke om korleis tru kan finne sine uttrykk hjå oss i tida vi er i og her vi *bur* og *trur*. Og korleis vi utvikler eit språk om tru som taler til menneska i vår tid, unge og gamle. Eg trur det er naudsynt at vi alltid er oppteken av å finne uttrykksmåtar som kommuniserer med menneska *no*. Det har Guds kyrkje på jorda alltid gjort, - det er difor den er livskraftig framleis i dag!

IDENTITET – Nokre av dei viktigaste **identitetsmerka** vi har i vår kultur, er kyrkjehusa våre. Over heile landet står dei i våre byer og bygder som vitnemål om fellesskap og historie, og samlar oss også utover å skape tilhøyrlighet til eit trussamfunn. Dei gjev atterklang i oss om kollektive minne; dei er vår felles og nedarva hukommelse om slekt og samkjensle, om dagar av glede og dagar med sorg. Ja, dei gjev resonans til oss som berarar av ein kristen humanistisk arv, der vårt liv, og våre forfedres liv, er tolka og sett inn i ramma av ei gudstru, og med rituale som femner om menneskelivet frå fødsel til død; det individuelle og det kollektive.

Men ikkje berre frå fortida er kyrkjene berarar av slike minne. Også i dag ser vi at menneske søker til kyrkjene i glede og i fortvilning. Symbola vi omgjev oss med er naudsynte og gjev mening. Vi såg det i haust etter ei tragisk bilulukke i Florø, korleis ungdomar søkte til kyrkjene for å tenne lys og for å vere saman. Vi ser det når familiar kjem til kyrkja med dåpsbarna, med konfirmantane; for å takke for livet og for å følgje sine kjære til den siste kvila. Ikkje berre har vi romma og symbola. Vi forvaltar også språk, rituale og kompetanse, der våre tilsette er utdanna og trenar i å finne teikn, tonar og ord som femner om mykje meir enn det som ein spesifikt kunne tenke høyrer heime i gudstenestens rom, men som kyrkjerommet på ein særleg måte kjem oss i møte med så vi kjenner at det vi kjem med blir teke i mot.

Vi skal ikkje tenke lite om betydninga av det som samlar oss! Den norske kyrkja som folkekyrkje og majoritetstrussamfunn *skal ha* – og *tek* – denne rolla på vegne av det store fellesskapet med klokskap og kunnskap. I møte med det livssynsopne samfunnet må vi ikkje blir forlegne og trekke oss attende fordi vi trur vi ikkje kan ta den rolla. Tvert om: Vi skal be inn og innleme, *og* dele raust av vår arv og kompetanse. Når vi deler ord om det som er det viktigaste for oss, vår tru og tvil, gjer vi livssynsrommet, og dermed også *livsrommet* større.

Bjørgvin bispedøme er særdeles rikt med tanke på alle dei vakre kyrkjehusa vi forvaltar. Nokre er blant dei eldste vi har i landet, og vitnar om historia gjennom tusen år med lange linjer som ber bod om nærhet mellom kyrkje og folk. Det skal vi skatte høgt, og sørge for at blir ivareteke også for komande generasjonar.

“Kyrkjebevaringsprogrammet” som vart lansert av regjeringa i sommar, imøteser vi med forventning. Og kanskje er det ikkje tilfeldig at det kjem på plass i det året vi feirer 1000 år for Kristenretten på Moster, der rammer vart sett mellom anna for utøving av det religiøse livet. Til det treng vi kyrkjebygg! Og vi treng at dei blir tekne vare på og haldne ved like slik dei fortener, både etter alder, bruk og kulturverdi. Forvaltinga av midlane som er løyvd gjennom kyrkjebevaringsfondet skal vere i nær dialog med rettssubjektet Den norske kyrkja, og det blir interessant å sjå korleis midlane – og tenkinga om bruken av dei – vil synleggjere ansvaret styresmaktene tek - også reint fysisk – for vår kristne og humanistiske arv.

Midlar til restaurering av middelalderkyrkjene er det tidlegare gjort bestemningar om. Og så må vi vere i god dialog, - bispedømet, fellesråda og kommunane, om løyvingar gjennom fellesråda til restaurering, vedlikehald og drift av kyrkjene. Det er god samhandling mellom bispedømerådet og fellesråda i Bjørgvin. Og så ser vi, no seinast på Stord, det sterke bandet som er mellom kyrkje og folk, og reaksjonane som kjem til uttrykk i lokalsamfunnet når fellesrådet ser seg nøyd til å sette temperaturen så lågt i Stord kyrkje på grunn av manglande økonomi, at kyrkja i praksis måtte halde stengd i lange periodar både på denne og den andre sida av sommaren. Så har fellesrådet funne midlar som gjer at ein ikkje treng å stenge likevel. Med lovnad frå kommunen om høgare tildelingar neste år.

Men bispedømet vårt har også ein rikdom av nyare kyrkjebygg. Mange av dei er reist fordi folk har flytta på seg, nye bydelar har kome til, samlingsstader var etterlengta og naudsynte for at ein kunne bygge kyrkjelyd. Eit kyrkjehus i vår kontekst er fremst av alt merket for utøving av tru, og rom for tvil, bøn og overgjeving. Og så er dei rom for fellesskap! I året vi går inn i, ser eg særleg fram til å vigsle den nye kyrkja som no reiser seg i Sædalen her i Bergen. - Eit hus i nærmiljøet som skal romme det gode arbeidet som alt skjer i kyrkjelyden, og som no får det bygget dei har drøymt om og lengta etter. Det er ikkje tilfeldig at kyrkja i Sædalen skal ligge midt i det pulserande livet i bydelen. Og at dørene skal vere så opne at det gjennom alle dagar i veka vil romme liv og aktivitet for tallause grupper av barn, ungdomar, vaksne og eldre. Kyrkja i Sædalen vil vere eit merke for identitet, tru og tilhøyrighet for alle som bur der!

Men identitetens rom er ikkje berre dei fysiske romma vi kan gå inn i. Også språket og kunstens uttrykk synleggjer kvar vi kjenner oss heime, kva som er hjartespåret, der vi kan seie med ord, tankar og tonar det som ligg djupast i oss, utan at nokon kan seie at det er feil eller ikkje eit verdig språk.

Vi var mange som var stolte og rørde då Nobelprisen i litteratur i haust vart tildelt Jon Fosse. Han har gjeve ord og dåm til det vestlandske, og dermed også til våre trusuttrykk. Og samstundes løftar han oss inn i den store samanhengen som livet er. På sin stillfarande måte gjev han oss ord for gudslengt og gudsnærver som blir forståeleg og som vi kan bere med oss. Slik han sa det i Nobelforedraget:

Kanskje kan eg våga meg til å snakke om heilskapens ånd, ei ånd som taler liksom både nært og fjernt. Og kva høyrer ein då, om ein lyttar godt nok etter? Ein høyrer stilla. Og slik det har blitt sagt, så er det berre i stilla ein kan høyre Guds røyst.

Kva skjer med oss når identiteten vår blir forneakta? Når hjartespåret, orda vi ber med, trøystar barna våre med eller kviskrar til den vi elsker, av nokon med makt vert sagt å ikkje vere bra nok, eller endatil ikkje skulle få lyde? Kva skjer med dei som måtte fornekte seg sjølv fordi systematisk diskriminering har fått skje, med både støyande og stilltiande løyve

frå styresmaktene, frå dei med autoritet og makt, ja, dessverre også frå kyrkja. Eg trur i alle fall det medfører at vi *ikkje i stilla kan høyre Guds røyst!*

Rapporten frå Sannings- og Forsoningskommisjonen som vart lagt fram i juni i fjor, skaka oss som kyrkje, samfunn og kulturnasjon. Systematisk fornorskingspolitikk har fått gå føre seg heilt opp i vår tid. Menneske i vårt land lever med sår og nedarva skam gjennom generasjonar for alt som er teke frå dei av språk, av namn, av land, av stillhet og varhet. Vi i vår del av landet kan tenke at dette har skjedd – og *framleis skjer* - langt borte, og at det dermed ikkje angår oss. Men vi kan ikkje leve med at det framleis er slik! Det er ein lengt etter forsoning som må skje, – enno veit vi ikkje *korleis* det skal skje, og *om* og *når* tida er klar for det. Men eg er glad for at vi 6.februar i år, på Samenes Nasjonaldag, igjen skal feire gudsteneste her i Domkyrkja. Dei samiske organisasjonane i Bergen er med, dei samiske språka skal høyrast. Og sidan det er Stiftsdagar i Bjørgvin desse dagane, skal kyrkja fyllast med høgtid, lydhørhet og song frå heile bispedømet.

Det gler meg at kyrkjekulturen i Bjørgvin og i Vestland fylke står sterkt. Det har også å gjere med *korleis* vi tenker *bruken* av kyrkjene, ressursane som finst der med instrument og profesjonelle og frivillige utøvarar, og tradisjonen for å opne kyrkjene for det alminnelege livet. I august vart Kyrkjekultur Vest skipa; eit aksjeselskap med formål å legge til rette for samskaping mellom kulturaktørar. Vi har gode intensjonar om samarbeid med Den nasjonale scene, og våre tilsette musikarar arbeider godt i samspel med andre utøvarar. Ikkje minst må vi legge til rette for godt kulturelt arbeid for barn og unge. Det er også ein viktig veg inn i fellesskap og trusliv.

Eg meiner at kyrkja alltid har som kall å vere ei **MOTKRAFT**. Vi er gjeve ei stemme. Vi er kalla til å stå opp mot uretten som skjer i verda nær oss og langt borte. Det er ikkje noko vi som kyrkje har kome opp med i nyare tid. Det er djupt forankra i evangeliet om Jesus Kristus, og det har prega kyrkja gjennom to tusen år. Det vil seie – det har alltid vore der som eit kall nokon har kjent på. Men så har også makt og privilegier hjå nokre få gjort at dei som har stått opp mot uretten, har fått kjenne motkraft og utstøyting.

Er det rett av kyrkja å vere politisk? Eg meiner ja, det er det. Ikkje *partipolitisk*, ved å knytte seg til eit bestemt politisk parti. Det gjer heller ikkje Den norske kyrkja. Men når vi har menneskeverd og skaparverk for auga, tek den svakastes side og gret med den som lid, kan ikkje nokon hevde at vi *ikkje* er det. På denne måten meiner eg at kyrkja skal vere politisk. Men det har skjedd ei utvikling i kyrkja på dette gjennom dei siste ti-åra. I 1980, då utbygginga av Altavassdraget skulle ta til og menneska lenka seg saman i Stilla for å kjempe i mot, var Den norske kyrkja heilt taus om støtte til dei som kom til å misse livsgrunnlaget sitt. I 2023 har Den norske kyrkja offisielt teke til orde for at dei samiske reineigarane på Fosen er påført urett ved utbygginga av vindkraftanlegga, og gjeve si støtte til dei som kjempar for samiske rettar.

Eg meiner det også var rett at domkyrkja i november opna dørene for ein støttekonsert til inntekt for naudhjelp til menneska på Gaza. Det oppstår ei kraft mellom oss når vi kjempar for den svakaste. Ei kraft til forandring. Men det er også ei kraft mellom oss når vi let vere. Ei demonisk kraft.

I jubileumsåret for Magnus Lagabøtes landslov lyfter vi fram dugleiken til dei fire guddomlege systrene slik det står i Salme 85: – *Miskunn og Sanning skal møta kvarandre,*

Rettferd og Fred skal kyssa kvarandre. Ved domsavseiingar skulle desse fire dygdene verte høyrte og teke omsyn til – for at ein dom kunne seiast å vere rett.

Viss *motkraft* skal vere eit teikn ved vår kyrkje og samtid i dag, bør vi igjen sjå til desse omgrepa - *miskunn, sanning, rettferd og fred* – som eit etisk kompass; ein romleg storleik i verda, der vi ser dei som ei forpliking vi *kan* og *skal* legge på vår samtid. Då kan vi heller ikkje sjå bort frå at det kan ha ein politisk implikasjon.

Til sist: Kyrkja må vere eit rom for **MEDKJENSLE**. Kyrkjerommet som samlar oss i ettermiddag, domkyrkja, er i kraft av å ha vore fransiskanarane si kyrkje eit *diakoniens rom*, der munkane og prestane tok omsorg for dei fattige, dei sjuke, dei som ikkje kunne ta vare på seg sjølv. Som Jesu Kristi etterfylgjarar på jorda såg dei som hadde si teneste her det som si viktigaste oppgåve å gjere Jesu hjarteslag høyrbare i verda.

Det er mykje god omsorgsteneste i kyrkja i Bjørgvin. På ein fagdag i november for alle diakonane i bispedømet, fekk eg verkeleg innsikt i noko av alt det gode arbeidet som vert gjort. Mykje av det høyrer vi ikkje så mykje om. For diakonien skjer i det stille, i rom mellom oss av smerte og einsemd, der menneskelivet er på det mest krevjande. Det er også det som gjer det truverdig.

Og då er det igjen fint å vise til kong Magnus, og hans genuine vilje til Kristusetterfylgjing – som i sitt inste vesen inneber å ikkje vere redd for å vere der lidinga er. Dei som har ressursar kan prate for seg, – dei fattige kan ikkje det. I kong Magnus si lovgjeving, han som var oppdratt i at for å fylgje Kristus, skal ein leve som den fattige; er Kristus er den *fattiges ombod*, som også helgenane er det. - Heilag Olav td, som denne kyrkja er vige til. Eit *ombod* er likestilt og taler saka for den fattige. Guds standard er at dei fattige skal få sin rett. Her gjeld ikkje den sterkastes *rett*, men *rettferda*.

Kyrkja kan ikkje åleine vise medkjensle. Saman med alle gode krefter i samfunn og frivillighet, må vi stå saman. Berre slik kan vi seie å vere ei truverdig kyrkje!

I all vår verksemd meiner eg at desse fire verdiane eg no har løfta fram, er tilstades i kyrkja slik ho lever i Bjørgvin:

Med rom for **tru**. Som gjevar av **identitet**. Med **motkraft** til forandring. Og med kall til **medkjensle**.

Må Gud gå med oss alle på den vegen!